

TÜRK OCAKLARI DÖRDÜNCÜ KURULTAY ZABITLARINDA HARS HEYETİ RAPORU

Culture Committee Report In Fourth Turkish Hearths Assembly

Dr. Öğretim Üyesi. Neslihan ALTUNCUOĞLU

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kayseri/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3244-5077>

ÖZET

Türk Ocağı, 25 Mart 1912'de İstanbul Divan Yolu'nda kurulmuştur. 1931 yılında kapanmış, 1949'da tekrar açılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile, ülkedeki bütün derneklerin faaliyetleri durdurulmuş, Türk Ocağı da çalışmalarına ancak Nisan 1984'te yeniden başlayabilmiştir. Türk Ocakları, uzun geçmişin acı tecrübelerinden çıkardığı derslerle, bir milletin yeniden doğuşunda ciddi ve ağır bir sorumluluk üstlenmiştir. Türk kültürünün araştırılarak ortaya konulması, milletin bundan haberdar edilmesi, Türk Ocakları için önemli bir görev olmuştur. Türk Ocakları üyelerinin katıldıkları büyük kongre, "Kurultay" adı altında, kuruluşun beri her yıl toplanmıştır. Genel Merkez Ankara'ya alındıktan sonra, yeniden açılışın ilk yıldönümünden başlayarak, kurultaylar da her yıl yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın da büyük desteğine sahip olan Türk Ocakları'ndaki çalışmalar, böylece, yeniden hız kazanmıştır. Çalışmamızda kaynak olarak kullandığımız Türk Ocakları Kurultay Zabıtları 1927 yılına aittir. Türk Ocakları'nın dördüncü kurultayı, 23 Nisan 1927 Cumartesi günü, saat 14.00'te Ankara'da çalışmalarına başlamış, çalışmalarını 1 Mayıs 1927 Pazar günü tamamlamıştır. Çalışmamıza esas olan Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtlarında, ilk kez düzenli bir rapor halinde sunulan Hars Heyeti Raporu ekseninde Türk Ocakları'nın Türkiye genelindeki faaliyetleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kurultay, Türk Ocağı, Hars.

ABSTRACT

Turkish Hearths was founded on March 25, 1912 in Istanbul. It closed in 1931 and reopened in 1949. It was opened in 1984 after September 12, 1980. Turkish Hearths has undertaken a serious and heavy responsibility. Researching Turkish culture has been an important task. The great congress has been convened every year since its establishment under the name of "Assembly". While the Republic is creating its own institutional structure, it is the duty of the Turkish Hearths to facilitate the development and reach of the public of this new order. Mustafa Kemal Atatürk and his entourage showed a close interest in the Turkish Hearths, which was commissioned to explain the reforms to the public. The activities of Turkish Hearths throughout Turkey within scope of the report of culture committee which was presented in case of neat report firstly in fourth council official reports of Turkish Hearths will be analysed.

Keywords: Assembly, Turkish Hearths, Culture.

1. GİRİŞ

II. Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Bilgi Derneği gibi Türk milliyetçi kuruluşlarının içerisinde en etkili olan "Türk Ocağı" 3 Temmuz 1911'de gayr-i resmi ve 25 Mart 1912'de resmi olarak İstanbul Divan Yolu'nda kurulmuştur. Türk Ocağı, Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir kilometre taşıdır. Osmanlı kozmopolit iklimi içerisinde tepkisel biçimde oluşan milliyetçilik akımının bilinçlendirilmesi, bu alanda başrolü oynayan bir örgütlenmeyle, Türk Ocağı ile gerçekleşmiştir. Türk Ocağı, aşağıdan yukarıya çağın gerçeklerinden doğan bir atılımla, zamanın yüksek öğretim çevresinin isteği ile kurulmuş, politikayla uğraşmamaya büyük önem göstermiş, önce fiili bir dönemden geçmiş, sonra resmileşmiş, bir süre sonra da Ocağın ideolojisini benimseyen İttihat ve Terakki ile kaynaşmış, Mütareke döneminde İttihatçılarla birlikte tahribata uğratılmış, çalışmaları bir süre durmuş, bunalım döneminde Müdafı-yı Hukuk akımını desteklemekten geri durmamış, 1931 yılında kapanarak yerini 1932'de Halkevleri'ne bırakmış, 1949'da tekrar açılmıştır (Tunaya,1998:459).12 Eylül 1980 askeri darbesi ile, ülkedeki bütün derneklerin faaliyetleri durdurulmuş, Türk Ocağı da çalışmalarına ancak Nisan 1984'te yeniden başlayabilmiştir (Akyüz,1986: 221).

18 Mayıs 1913 ve 14 Haziran 1918 tarihlerinde Ocağın iki kongresi toplanmıştır (Sarıncı,2004:150). Türk Ocağı işgallere karşı süratle harekete geçmiş, milli refleksin gösterildiği yer olmuş, halkı uyandırmış, aydınlatmıştır (Karayaman, 2011:4). Anadolu'nun işgali sırasında başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Türk Ocaklıların organize ettiği işgalleri protesto mitingleri yapılmıştır (Özçelik, 2010:21).

Osmanlı döneminde kurulmuş olan Türk Ocağı, yeni rejimde tekrar ortaya çıkmış ve hızla örgütlenmiştir. Ankara'da milli Türk devleti TBMM Hükümeti namıyla kurulduğu sıralarda, Türk Ocağı 'da 23 Nisan 1923'te resmen açılarak Ankara'ya yerleşmiştir (Bayrakturan, 1996: 105). Milli Mücadele yıllarında ve sonrasında Türk Ocakları, Cumhuriyetin kurucularıyla el ele, omuz omuza Yeni Türkiye'yi inşa etmede çok önemli görevler ifa etmiştir. Milliyetçilik, toplumsal modernleşme, Cumhuriyet idaresinin getirilmesi, kadınların toplumsal hayatta daha fazla söz sahibi olması gibi fikirleri savunmuş olan Türk Ocakları, İnkılap hareketlerine büyük oranda destek vermiş, inkılapların yaygınlaştırılması, halka öğretilmesi için mücadele etmiştir (Karayaman,2010:6).

Zihinlerin bulandığı bir dönemde, esasen bir sivil toplum kuruluşu olan, Türk Ocakları, uzun geçmişin acı tecrübelerinden çıkardığı derslerle, bir milletin yeniden doğuşunda ciddi ve ağır bir sorumluluk üstlenmişti. Türk kültürünün araştırılarak ortaya konulması, milletin bundan haberdar edilmesi, Türk Ocakları için önemli bir görevdi. Mustafa Kemal, bu münasebetle “*Türk Ocakları milletin harsı üzerinde önemli tesirler yapmalıdır*” diyordu (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1981:142). Milli kültürü yükseltmekle ilgili hedefini, “*Milli kültürün her çığırda açılarak yükselmesini, Türk Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz*” sözleriyle ifade etmiştir (Kocatürk,1999:135).Akhisar Türk Ocağı'nda 5 Şubat 1923'te yaptığı konuşmada, “*Bütün Akhisarlılar milletin medhü senasına, alkışına layıktır*” diyerek ve Belediye tarafından Türk Ocağı binasında düzenlenen ziyafette “*Elli-altmış asırlık (beş-altı bin yıllık) muazzam bir tarihe mâlik olan Türk milletinin milliyetine ve şerefine fevkalâde ehemmiyet vermesi lâzım geldiğini*” ilave etmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1981:94). 15 Mart 1923'te Adana Türk Ocağı'ndaki konuşmasında hakiki zaferin muharebe meydanlarında başarılı olmak değil, asıl zaferin başarıların kaynaklarını kuvvetlendirmek, milleti yükseltmek olduğunu ifade etmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1981:114). Bursa Türk Ocağı şubesinin açılış töreni, bizzat Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılmıştır (Hacaloğlu,1994:5).

Türk Ocakları'nın, Türk İnkılabının temellerinin atılmasında, ideolojik örgüsünün örülmesinde, siyasi otorite ile çalışmada bulunduğu, Mustafa Kemâl'in, 4 Şubat 1931'de, Aydın Türk Ocağı'ndaki bir konuşmasından anlaşılmaktadır. *Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkası' nın hars şubesidir. Fırka, millete mürebbilik yapacak, ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları geliştirmek için önderlik edecektir. Ocaklılar, Cumhuriyet Halk Fırkası' nın programını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, ülkülerine en büyük hizmeti ifâ etmiş olurlar* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1981:267). Nitekim, Türk Ocağı Esas Nizâmı' nın ikinci maddesinde “*ocağın maksadı Türklerin harsı birliğine ve medeni kemâline çalışmaktır*”, denilmektedir (Tunaya,1998:465). Amaç, bu yol üzerinde milleti düzenli olarak birlikte yürütmektir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1981:267). Türk Ocakları kurultaylarına da ilgi gösteren Mustafa Kemal, ya her kurultayın delegelerini makamında kabul ederek onlarla görüşmüş, ya da bizzat kurultaylara katılarak buralarda konuşmalar yapmıştır. Nitekim Türk Ocakları ikinci kurultayındaki konuşmasında, içtimai kuruluşlara ihtiyaç duyduğunu bu boşluğun Türk Ocakları tarafından doldurulduğunu, üçüncü kurultay delegelerini kabulünde, İnkılapların halka anlatılmasında Ocakların büyük hizmetlerinin olduğunu, dördüncü kurultay delegelerini kabulünde, Ocakların faaliyetinden memnun olduğunu söylemiştir (Türk Ocaklarını Tanıyalım, 1995: 17).

Türk Ocaklarının bütün üyelerinin katıldıkları büyük kongre, “Kurultay” adı altında, kuruluşun beri her yıl yapılmakta idi. Genel Merkez Ankara'ya alındıktan sonra, yeniden açılışın ilk yıldönümünden başlayarak, kurultaylar da her yıl yapılmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da büyük desteğine sahip olan Türk Ocakları'ndaki çalışmalar, böylece, yeniden hız kazanmıştır (Akyüz,1986: 206).

Türk Ocakları Birinci Kurultayı 23-25 Nisan 1924 tarihinde yapılmıştır, 64 delege katılmıştır. Türk Ocakları İkinci Kurultayı 23 Nisan- 1 Mayıs 1925 tarihinde yapılmıştır, kurultay zabıtlarının yayınlanmamış olması sebebiyle basın organlarında yayınlanan çeşitli haberler aracılığıyla bilgi edinilebilmiştir, Kurultaya 85'i aşkın delege katılmıştır (Üstel,1997: 170). Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı 23 Nisan 1926 Cuma günü Ankara'da toplanmış, altı gün çalışmış, 28 Nisan 1926 Çarşamba günü tamamlanmıştır (Türk Ocakları Üçüncü Kurultay Zabıtları). Çalışmamızda kaynak olarak kullandığımız

Türk Ocakları Kurultayı Zabıtları 1927 yılına aittir. Türk Ocakları'nın dördüncü kurultayı, 23 Nisan 1927 Cumartesi günü, saat 14.00'te Hamdullah Suphi Bey'in konuşmalarıyla Ankara'da çalışmalarına başlamış, çalışmalarını 1 Mayıs 1927 Pazar günü tamamlamıştır (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları).

1927 yılı, Türk Ocakları açısından, 1931'de kapatılmasına kadar giden süreçte önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır (Üstel,1997: 227). Cumhuriyet Halk Fırkası, 15 Ekim 1927'de Ankara'da, TBMM binasında, büyük kongresini toplamıştır (Yazman, 1984:191). Açış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa, bu kongreyi Erzurum ve Sivas Kongrelerine benzetmiş, özellikle Sivas Kongresi gibi tüm ülkeyi kapsamına alan ve onun devamı olan bir kongre gibi nitelendirmiştir (Goloğlu, 2011:252). Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Nutuk'unu okumasına sahne olan kongre, ayrıca yeni parti tüzüğünü kabul etmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi,2005:95). Türk Ocakları da aynı yıl yapılan Kurultaydaki yasa değişikliğiyle önce Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraber olduğunu açıklamış, daha sonra ise, CHF Nizamnamesinde yer alan 40. Madde ile CHF'nin "murakabesi altında bir kuruluş" sayılmıştır (Üstel,1997: 227). Kongre'de alınan bir diğer kararlar, hars sözcüğü bütün parti nizamnamesinde kültür sözcüğü ile değiştirilmiştir (Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi,1928:149).

Türk Ocakları'nın dördüncü kurultayına, Üçüncü İcra Vekilleri Heyeti (Ali Fethi Okyar Hükümeti) nde Adliye Vekilliği yapan,1930 yılına kadar bu görevini sürdüren, modern Türkiye'nin hukuki alt yapısında büyük emekleri bulunan Mahmut Esat (Bozkurt) Bey başkanlık etmişlerdir (Arı, 1994:194).

Hamdullah Suphi Bey, açılış konuşmasında, 23 Nisan'ın bir buhran, felaket mevsiminin sonu, bir mesut devrin başlangıcı olduğunu, Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan'da açıldığını, 23 Nisan'ın aynı zamanda ocakların da varlığını gösterdiğini, aynı kıymeti haiz olan bir gün olduğunu vurgulamış, kurultay mesaisinin azami başarıya ulaşmasını temenni ederek konuşmasını tamamlamıştır. (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:4).

155 Ocaklının katıldığı Merkez Heyeti seçimi için yapılan oylama sonucunda, Hamdullah Suphi Bey 152 oy almıştır. Mehmet Emin Bey144, Ahmet Mazhar Bey 135, Maarif Vekili Necati Bey 124, Reşit Galip Bey 115, Hasan Ferit Bey 110, Alâeddin Bey 107, İş Bankası Müdür-i Umumisi Celal Bey 98, Samih Rıfat Bey 97, Ağaoğlu Ahmet Bey 93, Hüseyin Enver Bey 81, Salih Bey 80 oy alarak seçilmişlerdir. Yedek üyelikler, Bartın delegeesi, Zonguldak Milletvekili Ragıp Bey 127, İzzet Ulvi Bey 125, Mimar Hikmet Bey 124, İzmir Mebusu Münir Bey 120, Doktor Ali Rıza Bey 118, Baytar Cevat Bey 117, Yahya Naci Bey 114 oy alarak seçilmişlerdir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:251).

Kurultay Başkanı Mahmut Esat Bey, kurultayın ve bütün ocakların Türk birliğinin mefkûresi yolunda muvaffak olması dilekleriyle heyeti kutlamıştır (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:252).

2. TÜRK OKAKLARI DÖRDÜNCÜ KURULTAY ZABITLARINDA HARS HEYETİ RAPORU

Türk Ocakları Hars Heyeti bu sene ilk raporunu kurultaya arz etmektedir. Heyet faaliyeti hakkında izahat vermeden evvel teşkilatı üzerine birkaç sözle nazar-ı dikkati celp etmeyi lüzumsuz görmez.

Hars heyetinin bütün işlerini tespit ve idare için hal-i hazırda fiili bir vazife ifa eden azası bir reisle, bir umumi kâtipten ibarettir. Bu iki kişilik heyete geçen Temmuz'dan Teşrin-i sani nihayetine kadar bir kâtip daha refakat etmiştir. Faaliyetini muntazam bir programa istinat ettirmek isteyen heyet ilk mesai devresinin istihzâri bir mahiyette kalacağını takdir ettiğinden, yasa mucibince umumi kâtibin idaresi altında, iki kâtiple bir mübeyyizden mürekkep olmak üzere teşekkül edecek şubenin bu senelik ihdasına lüzum görmemiştir. Heyet, dokuz ay zarfında, on beş ictima akdetti. Uzun müzakereler neticesinde alınan kararlar bir taraftan ilmi ihtiyaçları tatmin edecek eserin yazılması, diğer yandan vicdanlarda milli hissi ve inkılâbın yüksek duygusunu teyit edecek edebi yazıların vücuda getirilmesi nokta-i nazarından temerküz etmiştir. Bu iki maksada, kadim Türkçe metinlerin bastırılması da munzam olmuştur (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları, 1928:46).

2.1. Hars Heyeti'nin Yakında İntişar Edecek İlk İlmi ve Bedii Eserleri Şunlardır:

1 – Şark'ın Masal Kadınları (Samih Rıfat): Türk inkılâbının manasını izah eden küçük bir nesir parçasıdır. Şark esatirinin bazı güzel safhalarını gösteren bu kitap, büyük kurtarıcının validesi lisanından nakledilmiş ilhamlara istinat eden bir masal tarzında yazılmıştır. Tabedilmektedir.

2 – Milli Aramız Nasıl Olmalı (Samih Rıfat): Armaların tertibinde riayet edilecek tezyini ve şiarı, usullere ait muhtasar bir monografi tabedilmiştir.

- 3- Mustafa Kemal (Hars Heyeti Reisi Mehmet Emin Bey): Büyük kurtarıcının tebcil-i dehası için yazılmıştır. Zafer ve inkılabı terennüm eder. Manzumedir. Sanatkâr Sezai ve Seyfettin Beyler tarafından bestelenmiştir. Notalarıyla tabedilecektir.
- 4 – İki Aziz (Mehmet Emin Bey): Zerdüş ve Buda'nın milliyetçilik ve halkçılık mefkûresini temsil eden iki efsanesidir. Basılmak üzeredir.
- 5 – Kıvılcımlar (Mehmet Emin Bey): Milliyetçi ve halkçı ecnebi şairlerinden müntahap parçalarla kendisinin aynı gayeleri ihtiva eden şiirleri. Basılmak üzeredir.
- 6 – Nutuklar (Hamdullah Suphi Bey): Türk Ocağı'nın teessüsünden beri irat edilen kırk kadar nutku ihtiva etmektedir.
- 7 – Hain Balta ve Zehirli Oklar (Mehmet Emin Bey): Milli ruhta Türk'ün hürriyet ve istiklali, aşk ve heyecanını dalgalandıran bedii bir eserdir.
- 8 – Üç Medeniyet (Ağaoğlu Ahmet Bey): Bütün dünya üzerinde hâkim olan üç medeniyeti derin mukayeselerle göstermektedir. Basılmak üzeredir.
- 9 – Vezin Perileri (Celal Sahir Bey): Aruz vezniyle Türkçe vezinler arasındaki farkları izah eden bir manzum eserdir. Basılmak üzeredir.
- 10 – Halkiyat (Samih Rıfat): Folklor tetkiklerinin Avrupa'da intişarını ve metotlarını gösterir bir eserdir. Basılmaya başlanmıştır.
- 11 – Fitch'e'nin Antları (Hasan Cemil Bey): Büyük Alman mütefekkirinin milli ve ahlaki hitaplarını camidir. Tab'ı ikmal edilmek üzeredir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları, 1928:47).
- 12 – Türklük-Rumluk (Doktor Rıza Nur Bey): Rumların menşesine, Yunanlılıkla münasebetlerinin derecesine, Selçuklu ve Osmanlılar zamanındaki hayatlarına dair tetkikatı muhtevidir. Basılmak üzeredir.
- 13 – Selam (Samih Rıfat): Ocaklarda milli ve ictimai telakkilerin muayyen noktalar üzerinde temerküz ettirilmesini istihdaf eden bir eserdir. Basılmak üzeredir.
- 14 – Anadolu'da Selçuklu Eserleri Nasıl Tetkik Edilir? (Müze Müdürü Halil Bey): Selçuk âsârı hakkında yapılan taharrilerin ilmi tarzlarını izah eder. Nisfindan ziyadesi yazılmıştır.
- 15 – Anadolu Türkleri (Köprülüzade Fuat Bey): Anadolu Türk tarihinin başlangıcını tenvir eden bir eserdir. İkmal edilmek üzeredir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları, 1928:48).
- 16 – Türk İslam Tarihi (Zeki Megamiz Bey): Türk tarihinin en mühim bir kısmını teşkil eden ikinci hicri asrın başlangıcından, zamanımıza kadar her tarafta vücuda getirdikleri hükümetleri, Arap Devletleri üzerinde gösterdikleri tesiri, aralarında zuhur eden meşahirin tercüme-i hallerini muhtevidir. En eski Arapça tarihlerle Fransızca mehazlardan iktibas edilen bu eser, kırk forma olacak ve en ilmi vesaiki cemedecektir.
- 17 – Türk Dili (Velet Çelebi Bey): Lisanımızın on beş yirmi senelik bir emekle vücuda getirilen mükemmel bir kamusudur. Vesait temin olunduğu halde bastırılacaktır.
- 18 – Hurufat Meselesi (Zeki Velidi Bey): Latin harflerinin lisanımıza tatbiki hakkındaki ilmi kanaatlerini, tettebuları için heyetçe yazılmaya başlanılan eserlerden birincisidir. Matbaaya verilmiştir. Azadan Ahmet Hikmet Bey'in imla, yazı ve huruf meselesine ait mühim eseri bunu takip edecektir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:48).
- 19 – Divan-ı Lugati't Türk Tercümesi (Şair Mehmet Akif, Kilisli Rıfat, Samih Rıfat): Lisanımızın mühim ve tarihi bir abidesidir. Büyük bir itina ile tercüme edilmiştir. Tek bir nüshadan ibaret olan, şimdiye kadar ikinci bir nüshası daha ele geçmeyen, aslındaki istinsah hataları mümkün olduğu kadar tashihine çalışılmış ve müphem ibarelerin teşrihi için haşiyeler yapılmıştır. Maarif Vekâleti hesabına tercüme edilen bu kitap yeniden mündericatının yarı misli derecesinde tevsî edildiğinden, Vekâletle kararlaştırılacak şeraitle ocak matbaası tarafından basılacaktır. Divan-ı Lugati't Türk' ün tabı yalnız Türkleri, Türk âlimlerini değil, bütün Avrupa müsteşriklerini de alakadar edecek ilmi teşebbüslerden biridir.
- 20 – Anadolu Türkleri (Ticaret Mektebi Âlisi Münteha Sınıf Talebesinden Mehmet Ali Bey): Ma'muretülaziz Türklerini toplayarak heyete tevdi etmiştir.

21 – Makyavel'in Ruhü ve İki Roman: Hariçten ocaklardan gönderilen bu eserler heyetçe tetkik edilmektedir.

Burada Ayaz İshaki Bey'in büyük romanı unutulmuştur. İsmi Yurda Doğru'dur. Hariçteki bir Türkün Çarlık Rusya zamanında memleketimize girişini tasvir eder. Tarihi ve çok müessir bir romandır. Buraya onun da ilavesi için zapta geçmesini rica ederim (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:49).

2.2. Meşgul Olunan Metinler

Hars heyeti, yukarıdaki eserlerden başka eski Türkçe metinlerin tetkikiyle de işgal etmiştir. Bastırılması takarrür eden belli başlı metinler şunlardır:

Altun Yaruk, Orhun ve Yenisey Kitabeleri, Uygurca, Oğuz Menkıbesi, Kutadgu Bilig (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:49).

Bu kitaplar Avrupa'nın her kütüphanesinde kolaylıkla tedarik edilebilecek asar-ı münteşirden değildir. Zaten maksat, Garpta basılmış olan metinlerin tekrar neşrinden ibaret kalmakla hiçbir fayda temin etmez. Yapılacak iş metinlerin asıllarına en yakın şekillerini bulmaktır. Heyet bu hususta bazı teşebbüslerde bulundu.

Kutadgu Bilig: Kutadgu Bilig 'in muhtelif nüshaları arasında en doğru ve emniyete şayan nüsha, Türkistan'daki Fergana şehrinde. Kitabın ikinci derecede musahhah bir nüshasında Mısır'dadır. Fergana'daki nüshanın fotoğrafını aldırılmak için lazım gelen müracaatlarda bulunuldu. Heyet bu teşebbüsünde muvaffak olamazsa, Mısır'daki nüshayı istinsah ettirecektir.

Oğuz Menkıbesi : Radloff'un bastırıldığı nüsha ile Paris'te müteveffa Schafer' in kitapları arasında bulunan nüshanın ve Viyana Darülfünun muallimlerinden Karalic nezdindeki nüshanın getirilmesine teşebbüs edilmiştir. Menkıbeyi, Hars heyeti kâtip umumisi, Uygurca yazıdan Türkçeye nakletmiştir. Diğer nüshaların celbinden sonra hepsi mukabele edilerek gerek metin gerek Türkçe mukabili bir arada bastırılacaktır.

Orhun, Yenisey Kitabeleri: Bunların en mükemmel metinleri Rus Akademisi tarafından dört ciltlik bir eser halinde neşredildiğinden bununda tedariki için Moskova Sefirimiz Zekai Beyefendiye müracaat edilmiştir.

Altun Yaruk: Maalouf tarafından tabedilmiştir. Celbi için mütevali teşebbüslerde bulunuluyor (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:50).

2.3. Musikiye Ait Eserler

Hars heyeti, uzun müddet zihinleri işgal eden musiki münakaşaları arasında bu mevzu ile de esaslı surette meşgul olmuştur. Heyet, her şeyden evvel, musikimizin terakkisi hakkında Ziya Paşa, Hafız Ahmet Efendi, Ali Rıfat Bey, Rauf Yekta Bey gibi en maruf üstatların fikirlerine müracaat etti. Bir kısmından uzun mütalaanamerler aldı (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:50).

Yakında bu mütalaalar neşredilecek ve aralarındaki temas noktaları gösterilecektir. Heyetin, Türk musikisi hakkındaki en esaslı teşebbüsü Osmanlılar zamanında tertip edilen muhalledatın zaptıdır.

Eski fasıllar şimdiye kadar iki zat tarafından notaya aldırılmıştır. Bunlardan biri Mısırlı Halim Paşa, diğeri merhum Yusuf Ziya Paşa'dır.

Halim Paşa merhum, koleksiyonun vücuda getirilmesi için yedi sekiz bin lira derecesinde masraf ihtiyar etmişti. Bu koleksiyonun en mühim kısımları, ondan istinsah edilen parçalar, Üstat Ali Rıfat Bey'in nezdindedir.

Hars heyeti üyesi Samih Rıfat Bey: Efendiler bu koleksiyon için beş yüz bin lira, bir milyon lira versek, tedariki mümkün olmayan bir kısımdır, bunu da ilaveten arz ediyorum.

Ali Rıfat Bey, Hamparsum notasıyla zapt edilen fasılların alaturkaya naklini deruhte etmiştir. Bu suretle vücuda getirilecek eser, Türk Ocaklarına teberru edilmiştir. Koleksiyon nefis surette basılacaktır.

Bundan başka yine Ali Rıfat Bey ve Zekaizade Ahmet Efendi, Mevlevî ayinlerini notaya almıştır. Bu da ayrı bir koleksiyon halinde bastırıldığı halde eski musiki eserlerimizin büyük bir kısmı ziyadan kurtarılmış olacaktır (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:51).

2.4. Hars Heyeti Raporunda Kütüphaneler

Yasanın umumi hars heyeti kâtibine tevdi ettiği vazifelerden başlıcası, Türklüğü alakadar eden neşriyatı takip ile merkez kütüphanesine celp etmektir. Hars heyeti ve umumi kâtip, merkez kütüphanesi için getirilecek kitaplarla uzun uzadıya meşgul olmuştur. Azadan bir zatın ilk içtimalardan birinde verdiği pusula üzerine, meşhur Türkiyat âlimlerinden Konnloff'un son defa neşrettiği bir iki eserin celbi takarrür etmiştir. Bu kitapların tab'ı için mektup yazıldı. Alınan cevapta, kitapların beş yüz otuz altı altın Marka mal olacağı bildirildiğinden kitaplar ve kütüphaneler meselesi tekrar mevzu-i bahsedildi. Müzakere neticesinde, Şabluka isminde bir müellif tarafından tertip edilen eserin sonundaki bibliyografi, Türkoloji itibarıyla kıymeti takdir edildiğinden, İstanbul Türk Ocağında bulunduğu bildirilen bu kitabın tetkiki kararlaştırıldı. Kitap bulunmadığı cihetle yeniden celbine teşebbüs edildi. Bundan başka hars heyeti azasından bazılarının kitap tedarik eden kitapçı vasıtasıyla kataloglar getirilmesine de takarrür etti. Bu kataloglar celp ile uzun bir liste tertip olundu. Mesele doğrudan doğruya bütçe ile alakadar olduğundan bu hususta başka bir teşebbüste bulunmak imkânı hâsıl olmadı (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:53).

2.5. Hars Heyeti Raporunda Resimler ve Temsiller

Türk ressamlarından bir zat, milli gayelerin temininde resim ve tasvir sanatından vasi bir mikyasta istifade edileceğini bir muhtıra ile heyetin nazar-ı dikkatine vaaz etmişti. Kendisinin huzuru ile akdedilen içtimada heyetin ocaklar, mektepler, halk ve ecnebiler için ayrı ayrı albümler ve levhalar tap ettirilmesi kararlaştırıldı. Bu levhalarda memleketimizin tabii güzelliklerini gösteren manzaralar, içtimai Türk hayatına ait tasvirler, meşahîrin tasvirleri, mebani ve abideler, eski Türk hayatının harici ve dâhili tezahürleri tespit edilecektir. Bu maksadın husulü için maruf Türk ressamlarına müracaat edilmesi, bütçenin müsaade ettiği kadar para sarf olunması icap etmektedir.

Ressamlarımıza yaptırılması kararlaştırılan işlerden biri de Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan Camiu't-tevarih ciltlerinden Oğuzhan'a, Gaznelilere ait resimlerin istinsahıdır. Heyet, bu seneki bütçesinden bu maksatları temine çalışacaktır.

Ocak müsamerelerinde sahneye konulacak eserler için, İstanbul'da bulunan temaşa muharrirleri, birkaç defa davet edilerek heyetçe kendileriyle görüşüldü.

Bunlardan Reşat Nuri ve İbn-ür Refik Ahmet Nuri Bey'ler, heyetin teklifatını kabul ile birer eser yazmayı deruhte etmiş, Yesarizade Mahmut Esat beyde üç piyes yazmıştır (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:53).

2.6. Hars Heyeti Raporunda Ocaklılar Alâmet-i Fârikası

Ocaklılar için yapılacak alâmet-i farikanın şekli heyetçe kararlaştırıldı. Tertip edilen maddeler üzerine azadan bir zatın delaletiyle müteaddit resamlara yaptırılan numunelerden hiçbirisi muvafık görülmediğinden, Berlin Sefiri Kemalettin Sami Bey, vasıtasıyla Berlin'den birçok numuneler ve kataloglar getirtildi. Bunlar üzerine yeniden tetkikat icra edildi. Beğenilen numuneler üzerinde yapılan tadilat tekrar müşarünileyh bildirilmiştir. Muhabere intaç edilmek üzere. Nihayet bir aya kadar alâmet-i farikaların son numuneleri alınacak ve merkez heyetine tevdi olunacaktır (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:53).

2.7. Hars Heyeti Raporunda Ocak Marşı

Ocaklarımıza mahsus bir marş tertip ettirilmesi meselesi, heyetçe müzakere edildi. Ekseriyetle kabul olunan fikir, ancak ferdi ilham ve heyecanların mahsulü olan bu gibi eserlerin müsabaka suretiyle yaptırılması doğru olmayacağına temerküz etmiştir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:53).

Son zamanlarda milli ruhu terennüm eden bir manzume, umum-i kâtip tarafından tertip edilerek, ocaklılara ithafen Türk Yurdu mecmuasında neşr olunmuştur. Bu milli güftenin yakında bestelenerek, intişar sahasına çıkacağı ümit edilir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:54).

2.8. Hars Heyeti Raporunda Salname Yayını

Heyet içtimalarında, Reis Mehmet Emin Bey'in teklifi üzerine her sene, Türk Yılı namıyla büyük bir salname neşrine karar vermişti. Salname, mündericat itibarıyla Türk dünyasının bütün hareketlerini, tarihini, içtimaiyatını ihtiva edecek, hülâsa, her Türk tarafından muhakkak surette okunacak faydalı bir eser olacaktır. Bunun tertip ve neşri hars heyeti azasından Yusuf Akçura Bey'e teklif edilmiş ve kendisi

tarafından kabul edilerek tertip ve tabına başlanmıştır (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:62).

2.9. Ocaklara Asılacak Fotoğraflar Hakkında Hars Heyetinin Mazbatası

Veled Çelebî (İzbudak), Hamdullah Subhi (Tanrıöven), Ahmed Ağaoğlu, Mehmed Emin (Yurdakul), Yusuf Akçoraoğlu ve Sadri Maksûdî (Arsal) nin Türk Ocakları Kurultayı Riyâset-i muhteremesine hitaben yazıları:

Türk Ocakları hars heyeti, iki zatın resimlerini asılması teklifini kurultayın, tasvip ve tasdikine arz etmeye karar vermiştir. Bunlar İsmet ve Fevzi paşalardır. İsmet ve Fevzi paşalar Türk Milletinin mefahirinden sayılan iki maruf ve vatanperverdir. Gâzimizin mesut, hür, şerefli ve kâdir bir vatan yolunda yaptıkları muazzam mücadelede O'nun yardımcısı olmuşlar ve Türk devletinin yeniden teessüsünde milletin minnettarlığına hak kazanan hizmetleri geçmiştir. Hars heyeti bir senede kurultaya ancak bir, nihayet iki zatın ismini teklif etmek kararını almıştır. Eminiz ki kurultayımız yeni Türk tarihinin büyük ve aziz iki mübeccel siması hakkında müttefikan tevkir ve takdis kararını kabul edecektir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:335).

2.10. Hars Heyeti Tarafından Ziyaret Edilmesi Önerilen Makamlar

Ankara Deleşesi Hamdullah Suphi Bey: Dört makam mevzu bahis oldu reis beyefendi. Bunlar: Gazipaşa Hazretleri, Meclis Riyaseti, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ve Başvekâlettir. Bu dört makam-ı aliyyeyi reye koyacaksınız efendim.

Reis: Heyet-i aliyye bu şekle karar veriyor mu? Müttefikan kabul edilmiştir (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:63).

Hars heyetinin gelecek seneki mesaisi ihtiyaca göre ayrıca ittihaz edilecek mukarreratın icap ettireceği işlerden başka, başladığı işlerin ve eserlerin ikmali olacaktır. Heyetin mukarreratından biri de ocaklarda milli mevzulara dair konferanslar verecek heyetler teşkil etmek ve bu konferanslara mehaz olacak malûmatı havi eserler vücuda getirmektir. Ancak gerek bunların yapılabilmesi gerek yukarıda izah edilen metinlerin, musiki koleksiyonlarının, resim albümlerinin tertip ve tabı ve en sonra lazım olan kitapların merkez kütüphanesine celbi, yirmi beş-otuz bin lira derecesinde tahsisatın teminine mütevakıftır. Binaenaleyh, hars heyeti bu hususta bir karar ittihazını heyet-i muhteremenizden rica eder (Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları,1928:61).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk Ocakları'nın dördüncü kurultayı, 23 Nisan 1927 Cumartesi günü, saat 14.00'te Ankara'da çalışmalarına başlamış, çalışmalarını 1 Mayıs 1927 Pazar günü tamamlamıştır. Diğer kurultaylardan farklı olarak hars heyeti, faaliyetlerini ilk kez düzenli bir rapor halinde bu kurultayda sunmuştur.

Hars heyetinin bütün işlerini tespit ve idare için, heyet başkanı ve bir genel sekreter görevlendirilmiş, sonrasında bir sekreter daha katılmıştır. Heyet, dokuz ay içinde, on beş toplantı yapmıştır. Uzun müzakereler neticesinde alınan kararlarda, bir taraftan ilmi ihtiyaçları tatmin edecek eserlerin yazılması, diğer yandan da vicdanlarda milli hissi ve inkılâbın yüksek duygusunu pekiştirecek edebi yazıların kaleme alınması hedeflenmiştir.

Bu kitapların matbaaya verilerek yayınlanması konusunda kararlar alınmış, Kurultay öncesinde bu eserlerin bir kısmı bastırılmış, bir kısmı basım için hazır hale getirilmiş, bir kısmı içinse eserin ön hazırlıkları tamamlanmıştır.

Samih Rıfat (Yalnızgil)'ın kaleme aldığı *Şark'ın Masal Kadınları*, Türk inkılâbının manasını izah eden, nesir türünde bir eserdir, masal tarzında yazılmıştır. Samih Rıfat'ın bir diğer eseri *Milli Aramız Nasıl Olmalı*, armaların belirlenmesinde riayet edilmesi gereken detayları içeren bir monografidir. Hars heyeti Reisi Mehmet Emin (Yurdakul) bey tarafından kaleme alınan, *Mustafa Kemal*, Mustafa Kemal'in dehasına duyulan saygıyı, zaferi ve büyük inkılâbı konu alan nazım yoluyla yazılmış bir eserdir. Mehmet Emin Bey'in, *Hain Balta ve Zehirli Oklar*, Milli duygularla yazılmış, hürriyet ve istiklal aşkı konu almıştır. Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'in, *Nutuklar*; Türk Ocağı'nın kuruluşundan beri irat edilen kırk kadar nutku ihtiva etmektedir. Hars heyeti raporunda, bu eserlerin basıldığı ifade edilmiştir.

Mehmet Emin Bey'in; *İki Aziz ve Kıvılcımlar* isimli eserleri, Ağaoğlu Ahmet Bey'in; *Üç Medeniyet*, Celal Sahir Bey'in; *Vezin Perileri*, Samih Rıfat'ın; *Halkiyat*, Hasan Cemil Bey'in; *Fıtche'nin Anıtları*, Doktor Rıza Nur Bey'in; *Türklük-Rumluk*, Samih Rıfat'ın; *Selam*, Müze Müdürü Halil Bey'in; *Anadolu'da Selçuklu Eserleri Nasıl Tetkik Edilir*, Fuat (Köprülü) Bey'in; *Anadolu Türkleri*, Zeki Megamiz Bey'in; *Türk İslam Tarihi*, Velet Çelebi Bey'in; *Türk Dili*, Zeki Velidi (Togan) Bey'in; *Hurufat Meselesi*, Divan-ı Lugati't Türk Tercümesi gibi eserler ise hars heyeti raporunda, basılmak üzere olan eserler şeklinde ifade edilmiştir.

Hars heyeti, eski Türkçe metinlerin tetkikiyle de ilgilenmiştir. Altun Yaruk, Orhun ve Yenisey Kitabeleri, Uygurca, Oğuz Menkıbesi, Kutadgu Bilig'in bastırılmasına karar verilmiştir.

Hars heyeti raporunda ifade edildiği şekliyle, hars heyeti, musiki ile özellikle ilgilenmiş, Heyet, Türk müziğinin gelişmesi konusunda, Ziya Paşa, Hafız Ahmet Efendi, Ali Rıfat Bey, Rauf Yekta Bey gibi üstatların fikirlerine müracaat etmiştir.

Heyetin, Türk musikisi hakkındaki en esaslı teşebbüsü, Osmanlılar zamanında tertip edilen şaheserlerin kayıt altına alınması ve yazıya geçirilmesidir. Mısırlı Halim Paşa ve Yusuf Ziya Paşa tarafından notaya alınan eski fasıllar, bir koleksiyon haline getirilmiştir. Ali Rıfat Bey, Hamparsum notasıyla kaydedilen fasılların alaturka müziğe nakledilmesi görevini üzerine almıştır. Türk Ocaklarına bağışlanan bu koleksiyonun mükemmel şekilde bastırılacağı belirtilmiştir.

Bundan başka yine Ali Rıfat Bey ve Zekaizade Ahmet Efendi, Mevlevî ayinlerini notaya almıştır. Böylece eski musiki eserlerinin büyük bir kısmının ziyan olmaktan kurtarıldığı ifade edilmiştir.

Hars heyeti, merkez kütüphanesi için getirtilecek kitaplarla uzun süre meşgul olmuş, Türklüğü alakadar eden neşriyatın takip edilerek, bu eserlerin merkez kütüphanesi için temin edilmesi kararlaştırılmıştır.

Milli gayelerin temininde, resim ve tasvir sanatından istifade edileceği vurgulanmış, ocaklar, okullar, halk ve yabancılar için ayrı ayrı albümler ve levhalar bastırılması kararlaştırılmıştır. Bu levhalarda, ülkenin tabii güzelliklerini gösteren manzaraların, Türk hayatına ait toplumsal tasvirlerin, bina ve abidelerin tasvirlerinin, eski Türk hayatının özelliklerini ortaya koyan temaların vurgulanması üzerinde durulmuştur. Ressamlara yaptırılması kararlaştırılan işlerden biri de Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan Camiu't-tevarih ciltlerinde yer alan Oğuzhan'a ve Gaznelilere ait resimlerin kopya edilerek çizilmesidir. Ocak müsamerelerinde sahneye konulacak eserler için, İstanbul'da bulunan tanınmış yazarlar davet edilmiş, heyet, konuyla ilgili kendilerinden fikir alışverişinde bulunmuş, bu konuda Reşat Nuri (Güntekin) ve Refik Ahmet Nuri (Sekizinci) beyler birer eser yazmayı üstlenmiş, Yesarizade Mahmut Esat Bey'de üç piyes yazmıştır.

Ocaklılar için yapılacak logonun şekli heyetçe kararlaştırılmıştır. Birçok ressama yaptırılan numunelerden hiçbiri beğenilmediğinden, Berlin Sefiri Kemalettin Sami Bey vasıtasıyla, Berlin'den birçok numuneler ve kataloglar getirilmiş, bunlar üzerine incelemeler yapılmış, bir ay içinde logonun merkez heyetine sunulacağı ifade edilmiştir.

Ocaklara mahsus bir marş tertip edilmesi heyetçe kararlaştırılmıştır. Ferdi ilham ve heyecanların mahsulü olan bu gibi eserlerin, müsabaka suretiyle yaptırılmasının doğru olmayacağına karar verilmiş, milli ruhu terennüm eden bir manzume tertip edilerek, ocaklılara ithafen Türk Yurdu dergisinde yayınlanmıştır.

Heyet başkanı Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'in teklifi üzerine her sene, Türk Yılı namıyla büyük bir yıllığın yayınlanmasına karar verilmiştir. Hazırlanan yıllıkta Türk dünyasının bütün hareketlerinin, tarihinin, sosyolojisinin ihtiva edileceği, özetle, her Türk tarafından muhakkak surette okunması gereken faydalı bir eser olacağı ifade edilmiştir. Yılığın hazırlanması, hars heyeti üyelerinden Yusuf Akçura Bey'e teklif edilmiş ve kendisi tarafından kabul edilerek tertip ve basımına başlandığı belirtilmiştir.

Veled Çelebi (İzbudak), Hamdullah Suphi (Tanrıöven), Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin (Yurdakul), Yusuf Akçoraoğlu ve Sadri Maksûdî (Arsal), Türk Ocakları Kurultayı üyelerine hitaben bir yazı kaleme almışlardır.

Bu yazıda, Türk Ocakları hars heyetinin, İsmet ve Fevzi paşaların resimlerinin asılması teklifini kurultayın onayına sunduklarını belirtmişlerdir.

İsmet ve Fevzi paşaların, Mustafa Kemal Paşa'nın, vatan yolunda yaptıkları muazzam mücadelede, O'nun yardımcısı olduklarını, Türk devletinin yeniden inşasında milletin minnettarlığına hak kazanan hizmetlerinin geçtiğini, Türk Milletinin iftihar edeceği iki büyük vatanperver olduklarını ifade etmişlerdir.

Hars heyeti Tarafından, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Meclis Başkanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Başbakanlık makamlarının ziyaret edilmesi önerilmiş, oy birliği ile kabul edilmiştir.

Hars heyeti, başlanılan işlerin ve eserlerin tamamlanacağını, ocaklarda milli mevzulara dair konferanslar verecek heyetlerin oluşturulacağını, bu konferanslara başlıca kaynak olacak eserlerin hazırlanacağını, musiki koleksiyonlarının, resim albümlerinin tertip ve basımının yapılacağını, lazım olan kitapların merkez kütüphanesine temin edileceğini ifade etmiş, bunun için belli bir bütçeye ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Hars heyeti ilk kez hazırlamış oldukları bu raporda, 23 Nisan 1927'de toplanan kurultaya kadar yapmış oldukları faaliyetleri, gelecekte yapmayı düşündükleri projelerini, bu yolda karşılaştıkları güçlükleri, kurultay üyelerine sunmuşlardır.

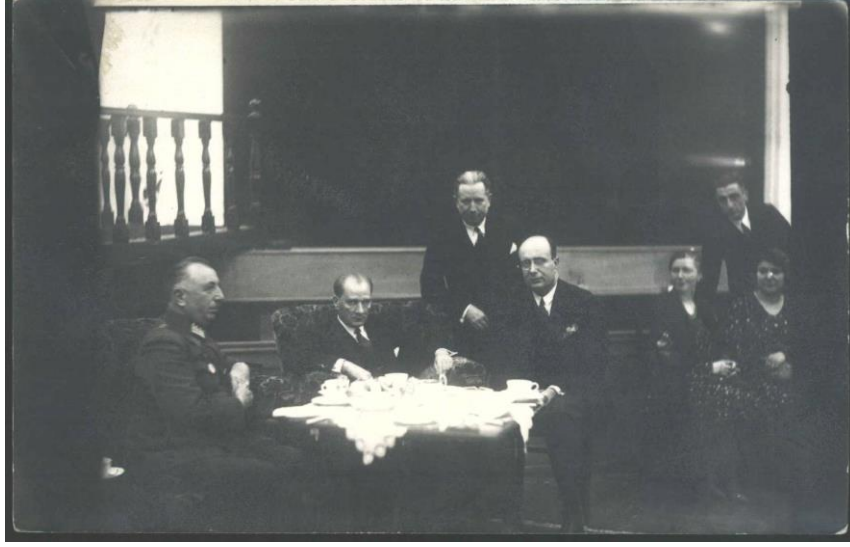
Resim 1. Cumhurbaşkanı

Gazi Mustafa Kemal'in Türk

Ocakları Merkez Binasına Teşrifleri (1929) (TTK Arşivi)

Resim 2. Türk Ocakları VI. Kurultayı (1930) (TTK Arşivi)

Resim 3. İzmir Türk Ocağı'nda Verilen Çay Ziyafeti (1931) (TTK Arşivi)

KAYNAKÇA

- Akyüz, K. (1986). Türk Ocakları, Belleten, Sayı 196.
- Arı, K. (1994). Mahmut Esat Bozkurt Yaşamı ve Kişiliği, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(4):190-200.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II. (1981). Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Bayrakturan, Y. (1996). Türk Fikir Tarihinde Modernleşme Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi I. (2005). Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi. (1927) TBMM Matbaası, Ankara.
- Goloğlu, M. (2011). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Hacaloğlu, Y. (1994). Türk Ocakları ve Atatürk. Türk Yurdu Yayınları, Ankara.
- Karayaman, M. (2011). Atatürk ve Türk Ocakları. Türk Yurdu Dergisi. Sayı 283.
- Kocatürk, Utkan. (1999). Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Özçelik,Ş. (2010).Türk Ocakları ve Eğitim. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim A.B.D. Adana, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Sarımay, Y. (2004).Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları. ÖtükenYayınları, İstanbul.
- Tunaya, T. (1998). Türkiye'de Siyasal Partiler. C. 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türk Ocakları Dördüncü Kurultay Zabıtları. (1928). Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara.
- Türk Ocakları Üçüncü Kurultay Zabıtları. (1927). İstanbul.
- Türk Ocaklarını Tanıyalım. (1995). Türk Yurdu Yayınları, Ankara.
- Üstel,F. (1997). İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları 1912-1931. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yazman, A. (1984). Atatürk'le Beraber, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.